

TAIDEFESTIVAALI EKOLOGISELLA OTTEELLA

Ärjän taidefestivaali Oulujärven
Ärjänsaarella 21–22.7.2018

Ilmastonmuutoksen hillitseminen ja siihen sopeutuminen vaativat syvällistä yhteiskunnallista muutosta. Päästöjä on vähennettävä nopeasti, ja samalla on rakennettava talouden infrastruktuuri, joka ei nojaa fossiilisiin polttoaineisiin. Pelkkä yhteiskunnan teknistaloudellinen uudistaminen ei kuitenkaan riitä, vaan ilmastopuhe kaipaa akuutisti näkemyksiä laajemmasta kulttuurisesta muutoksesta. Mikäli ilmaston lämpeneminen aiotaan pitää sellaisissa rajoissa, että järjestäytyneiden yhteiskuntien toimintaedellytykset säilyvät myös tulevaisuudessa, on opittava elämään merkittävästi vähemmällä energian ja resurssien kulutuksella. Tämä puolestaan edellyttää uusia tapoja ajatella ja järjestää arkisia käytäntöjä.

Tällaiset perustavat kysymyksenasettelut olivat ensimmäistä kertaa heinäkuussa 2018 Kainuussa Oulujärven Ärjänsaarella järjestetyn Ärjän taidefestivaalin taustalla. Festivaalin järjestäjänä toimii vuonna 2014 perustettu kajaanilainen Vaara-kollektiivi. Kollektiivi tuottaa monipuolisesti soveltavaa ja esittävää taidetta ja muun muassa ympäristökasvatuskouluille. Se tunnetaan esimerkiksi Veikko Leinosen ohjaamasta Talvivaaran kaivosta käsitellessä scifinäytelmästä (2014), joka problematisoi paikallisen ja kansallisen ympäristökiistan muuta julkista keskustelua monisyisemmin.

Järjestäjien mukaan Ärjän taidefestivaali on antifestivaali, ekologinen vastaisku massafestivaaleille. ”Ei kaljateltoja, ei viherpesua. Tulossa on täysin toisenlainen festivaali, joka vaatii myös kävijäänsä suunnittelemaan osal-

listumisensa toisin”, lupasi festivaali-ilmoitus. Viikonlopun mittaisen örveltämisen ja jonkin kesäisen suomalaiskaupungin tilapäisen kolonialisoimisen sijaan lähtökohtana oli festivaalin sovittaminen paikallisen luonnonympäristön reunaehtoihin.

Kulttuurihistoriallisesti ainutlaatuinen Ärjänsaari loikin festivaalille huikeat puitteet. Suomen sisävesien suurimman selän, Ärjän, itäosassa sijaitseva saari tarjosi aikoinaan suojan saamelaiselle pyynti- ja eräkulttuurille. 1800-luvulla saari toimi kainuulaisen tervatouluuden solmukohtana parhaimmillaan satojen tervaveneiden lipuessa sen ohitse kohti Oulun tervahovia. 1860-luvulla saarella majailivat myös talollisten omaisuutta ja tervansoutajien kallisarvoisia lasteja uhanneet Kiveksen rosvot. Modernin metsäteollisuuden aikakaudella Ärjästä tuli UPM:n työntekijöiden lomakylä, kainuulainen ”paratiisisaari”. Kajaanin tehtaiden suljettua ovensa vuonna 2008 oli Ärjän kohtalo pitkään auki, ja vielä alkuvuodesta 2016 saarta uhkasivat laajat metsähakkuut, jotka kuitenkin estettiin kansalaispaineen ansiosta. Lopulta valtio osti paratiisisaaren ja sen kehittämiseksi on luotu lupaavia suunnitelmia.

Ekologinen ote läpäisi kaiken saaren kaksipäiväisen festivaalitoiminnan. Festivaalin logistiikka, ruokailu ja majoitus noudattivat ekologiaa ja vähäpäästöisiä periaatteita. Muonitus ja keskustelut järjestettiin lomakylän entisissä, paikoin melkoisesti ränsistyneissä kahvila- ja huoltotiloissa. Vesi kannettiin saaren omasta kaivosta. Kaikki saareen viety tuotiin sieltä pois. Lisäksi tapahtuman taiteellinen työskentely ja tutkijapuheenvuorot ottivat kohteekseen ekologisten kriisien leimaaman planeetan tilan. Festivaalikonkonnaisuus

piti sisällään eri puolille saarta sijoittuneita ympäristötäideoksia ja musiikkiesityksiä sekä asiantuntijakeskustelujen sarjan.

AHDISTUSTA TUHOSTA JA POLITIIKAN PUUTTEESTA

Festivaalin molemmille päiville levittäytyneet Ärjän tulet -keskustelutarjat käsittelivät ilmastonmuutoksen yhteiskunnallisia vaikutuksia. Tietoisuus hillitsemättömän ilmastonmuutoksen katastrofaalisista vaikutuksista on lisääntynyt viimeisen parin vuoden aikana. Samalla voi tulkita lisääntyneen myös yksilöiden kokeman ympäristöahdistuksen, jonka käsitteeseen festivaalikeskustelussa paneuduttiin ympäristötutkija Panu Pihkalan alustuksella. Nykyisten sukupolvien tulevaisuushorisontti kyllästyy ympäristötuhojen vuoksi yhä useammin pelolla, surulla tai toivottomuudella. Tunteiden politiikka on usein sivuutettu rationaalisuutta henkivästä ympäristöpoliittisesta keskustelusta, ja ympäristöahdistus on uusi tutkimuskenttä. On ilmeistä, että tunteiden merkitystä – olivat ne sitten ahdistusta, vimmaa, raivoa, kaunaa tai vihaa – ei voida sivuuttaa pohdittaessa ratkaisuja ilmastouhkaan.

Toiseksi vimmastusta Ärjän keskusteluissa aiheutti nopeiden ilmastopoliittisten toimien puuttuminen. Ilmastopoliittikan eräs perusparametri on yksinkertainen: mitä pidempään välttämättömien toimien kanssa vitkutellaan, sitä vaikeammaksi niiden toteuttaminen käy lähitulevaisuudessa – ja mikäli vitkutellaan riittävän kauan, on toimien toteuttaminen myöhäistä. Poliitikassa olisi valittava toteutetaanko ilmastotoimet välittömästi, jotta mahdollisuudet järjestäytyneen yhteiskunnan ylläpitämiseen säilyvät, vai valitaanko viivytelyn tie, jonka päässä on todennäköinen yhteiskunnallinen romahdus tai jonkinlainen pakkovaala.

Lokakuussa julkaistu IPCC:n 1,5 asteen -raportti saikin kansalaiset ja poliitikot vaatimaan kunnianhimoisempaa ilmastopoli-

tiikkaa. Mitä lähemmäs loppuaan vuosi 2018 kuitenkin kului, ”realistista vihreyttä” korostavat puheenvuorot alkoivat vallata jälleen alaa. Realistinen vihreys on keskustaoikeistolainen ilmastopoliittinen katsantotapa, jossa yksilöä ei saa syyllistää ympäristölle haitallisista teoista eikä saastuttavimpia elinkeinosektoreita rangaista jyrkillä ympäristötoimilla. Realistisen vihreyden ydintä on, että mitään ei tarvitse tehdä. Tai paremmin sanottuna: mitään ei oikeastaan voidakaan tehdä, sillä jos kansalaisia tai yrityksiä rangaistaan ilmastotoimilla edelliset alkavat kapinoida ja jälkimmäiset pakenevat maasta.

Realistinen vihreys ei tarjoa ratkaisuja ilmastomuutokseen eikä ympäristöahdistukseen. Ärjän keskustelut muistuttivat, että ratkaisevaa on, kyetäänkö epätoivo kääntämään kestävää tulevaisuutta rakentavaksi luovuuksi ja yhteiskunnalliseksi liikkeeksi. Ei ole ennenkuulumatonta, että ahdistus, toivottomuus tai viha kääntyvät laajamittaiseksi progressiiviseksi toiminnaksi. Näinhän tapahtui esimerkiksi työväenliikkeen taistelussa yhteiskunnallista epäoikeudenmukaisuutta vastaan. Lopulta ilmastoliikkeelle asettava tehtävä ei ole perustoiltaan poikkeuksellinen: olisi taisteltava yhteiskunnan rakennemuutoksen edestä ja pidettävä samalla kiinni radikaalista sosiaalisen oikeudenmukaisuuden vaatimuksesta.

MODERNI VAI SIITÄ LUOPUMINEN

Ilmastoahdistuksen lisäksi Ärjän keskusteluissa oli havaittavissa kiinnostava pitkäikäinen ympäristöpoliittinen jännite. Jännite nousee vastauksista kysymykseen, soveltuvatko modernin yhteiskunnan instituutiot ympäristökriisien ratkaisemiseen vai onko kestäviä vaihtoehtoja rakennettava vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen ulkopuolelle. Omavaraisuudesta tunnettu Lasse Norlund esitti, että kestävä elämä voi rakentaa vain irtautumalla modernista yhteiskunnasta. Norlund suun-

nittelee parhaillaan yhdessä muiden aktiivien kanssa pohjoiskarjalaiseen Valtimon kylään omavaraisopistoa, jonka on tarkoitus aloittaa toimintansa vuonna 2020. Käynnistyessään kunnianhimoinen opistohanke tarjoaa omavaraisalouden opinnot kerrallaan parillekymmenelle opiskelijalle.

Norlundin mukaan nykykapitalismi on kehkeytynyt niin monimutkaiseksi kokonaisuudeksi, ettei sitä ja sen ympäristötuhojen kierrettä voida mitenkään mielekkäästi purkaa. Oman toimintansa perustelun Norlund kuvasi nousevan siitä havainnosta, että rakentamalla omavaraisuutta ei ainakaan aiheuta sitä pahaa, mitä järjestelmään kytkeytyminen tavalla tai toisella väistämättä aiheuttaa. Norlundin asettama haaste pakottaa muitakin esittämään perusteluja ympäristöpoliittiselle toiminnalle myöhäiskapitalismissa. Eräs tapa vastata haasteeseen on todeta, että kapitalismi on ihmisten rakentama yhteiskunnallinen sommittuma ja kaikki ihmisten rakentama voidaan myös purkaa tai suunnata toisin. Tällöin yhteiskuntajärjestelmän ulkopuolelle asettumisen sijaan tehtäväksi asettuu kapitalismin liikevoimien ja rakenteiden tutkiminen ja yhteiskunnan muuttaminen kestäväksi saavutetun tiedon avulla.

Ilmastotoimien kiireellisyys asettaa myös tämän klassisen ympäristöpoliittisen jännitteen aikaisempaa tiukempiin raameihin. Kun yhteiskunnat on parhaan tiedon mukaan suunnattava kestäväälle uralla vuosikymmenessä tai viimeistään kahdessa, on varsin ilmeistä, että lähitulevaisuudessa on väistämättä tavalla tai toisella tukeuduttava olemassa oleviin tai reformoituihin moderneihin instituutioihin – oli sitten kysymys teknologioista, lainsäädännöstä, talouspolitiikasta tai yhteiskunnallisten liikkeiden organisoitumismuodoista.

ERKKI VIHAA LUONTOA

Festivaalien odotetuin osuus oli Ärjän yöksi nimetty iltayhdeksästä aamuneljästä kestä-

nyt immerssiivinen teatteriesitys. Esitys kiersi viiden kilometrin matkan ympäri saaren monimuotoista luontoa ja upeita harjumaisemia. Esitystä ennen noin 70:ltä ennakkoon ilmoittautuneelta osallistujalta kerättiin pois matkapuhelimet ja kellot. Saksofonin soidesa ihmishahmoiset muurahaiset ja suutelevat karhut saattelivat osallistujat petäjäsalojen läpi Ärjän länsitörmälle. Vaikka auringonlasku jäi pilvisen sään vuoksi näkemättä, oli järven ja saaren metsän hiljaisuus maaginen.

Hiljaisuuden rikkoi Erkki. Olimme saaneet Erkki Johannes Tahvanaiselta postia jo edellisenä iltana. ”Vihaan luontoa”, oli Erkki lopettanut ennakkokirjeensä. Erkki ei ollut mikä tahansa ilmastokieltäjä, vaan omien sanojensa mukaan hän oli osallistunut kahteen kansainvälistä ilmastotutkimusta vastaan suunnattuun terroritekoon ja vastannut suomalaisten meteorologioiden kesäpäiville kohdistetusta iskusta. Erkin maailmaa tuntui pitävän kasassa äärimmäisen tiukka erottelu ihmisen ja luonnon välillä. Jos tästä erottelusta lipsuisi, kävisi kuten Erkin entiselle toimistotyötoverille Korhoselle. Pyrkimys ymmärtää tarkemmin luonnon saloja oli Korhosen kohdalla johtanut lopulta siihen, että Ärjän yön vieraat tapasivat hänet saaren metsässä verkkoa kutovana ihmishämähäkinä. Korhosen vastapainoksi metsästä löytyi myös Erkin ylistämä muurahaisia sotaissäin elkein myrkyttävä korpuraali Virtanen.

Luonnolle, myös tietäntyyppiselle ihmisluonnolle, perin juurin vihastuneessa Erkissä kiteytyi se, mitä toisaalla on nimitetty mantroposeeniksi tai oligantroposeeniksi, ideologiseksi tai valtapoliittiseksi kyhäelmäksi, jonka puitteissa valkoihoinen mies on kyennyt organisoimaan – usein sodan kaltaisesti – sekä inhimillistä että ei-inhimillistä luontoa tarkoituspärisenä mukaisesti. Erkin sitkeä viha tuli kuitenkin lopulta taltutetuksi, kun yön päätteeksi toisesta maailmasta saapuneet nymfit saattelivat Erkin pitkin Ärjän matalaa hiekkarantaa kohti Oulujärven syvyiksiä. Erkin vaellusta seuratessaan Ärjän yön osallistu-

jat saivat tutustua muutenkin hämmästyttäviin kohtauksiin, kuten kannolla juopottelevaan joulupukkiin, muurahaisiin, jotka kutsuivat poraamaan käsiporilla reikiä kaatuneisiin männynrunkoihin, tai järvestä esiin tanssineisiin ihmishylkeisiin.

EKOLOGINEN OTE

Ärjän taidefestivaali konkretisoi kävijälleen, mitä tarkoittaa ekologinen ote. Ekologisen festivaalin järjestämisessä on huomioitava asioita, joita kertakäyttöfestivaalikulttuurin ei tarvitse. Järjestämiseen tulee epäilemättä lisäulottuvuus mietintää, vaivaa ja hitautta. Samalla kuitenkin ekologisen otteen välityksellä paikalliseen luonnonympäristöön muodostuu erityinen suhde, jossa luonnontekijät ja kulttuuri kytkeytyvät hetkellisesti erityisellä tavalla yhteen. Tämä jättää vierailijaan pysyvän jäljen.

Matkasin itse Ärjänsaareen soutamalla. Viidenkymmenen kilometrin edestakainen soutumatka Ärjänselän toiselta puolen, Manamansalosta, ei edennyt suinkaan suunnitellusti. Menomatka kesti tuulten vuoksi yhden

päivän sijaan kaksi, mikä tarkoitti myös sitä, että myöhästyin festivaalin avaustapahtumista. Paluumatka sujui suurimmaksi osaksi voimakkaassa sivutuulessa, minkä vuoksi jokainen airon isku oli mitoitettava tarkkaan, ettei aalto olisi haukannut kevyttekoiseen lasikuituveeneeseen. Suvussani soutumatkaa pidettiin hullutena. Polttomoottorin voimin kokemukseni olisi kuitenkin jäänyt varmasti monin verroin köyhemmäksi. Soutamalla minun oli todella tutustuttava paikallisten luonnontekijöiden saloihin, tuuliin, aaltoihin ja saarien suojiin.

Ärjän taidefestivaali teki lähtemättömän vaikutuksen. Epäilen, että en voi kulkea enää kainuulaisessa petäjämetsässä ilman satunnaisia tuokioita, joissa on ajateltava käsiporaa tarjoavaa muurahaista tai vihaista Erkkiä. Näin metsässä kuuluukin kulkea: oppimalla uutta sen otuksista ja niistä, jotka metsää vihaavat. Ärjän taidefestivaali järjestetään jälleen ensi kesänä. Vaara-kollektiivin arvion mukaan saarella pystyy toteuttamaan kestävästi noin 200 hengen festivaalia. Tämä raja saattaa hyvinkin tulla vastaan jo ensi kesänä, kun sana festivaalin ainutlaatuisuudesta kiirii paljon Kainuuta laajemmalle. Ajattelin soutaa saareen myös ensi kesänä.

— TERO TOIVANEN